

КОНКУРЕНТНИЙ РИНОК У ТЕПЛОПОСТАЧАННІ

Т. Станько

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/economics2018.25.044>

Постановка проблеми. Термін «конкуренція» означає змагання між виробниками продукції за економічно вигідніші умови як виробництва, так і реалізації товарів, а також одержання більшого прибутку або інших переваг. Згідно з наявною класифікацією природних монополій можна дійти висновку, що комунальна теплоенергетика у нашій державі була і є доцільно створеною природною монополією, при тому, що у галузі централізованого теплопостачання відсутня конкуренція. Це означає, що входження в цю галузь конкурентів штучно стримується. На противагу сфері природних монополій є конкуренція з виробництва товарів-замінників. Замінниками для електроенергетики є індивідуальні електрогенератори, для централізованого теплопостачання – центральне та індивідуальне теплопостачання. Зростання вартості теплозабезпечення та гарячого водопостачання, яке здійснюється комунальними підприємствами, а також незадоволення споживачів якістю наданих послуг призводить до зростання популярності альтернативних схем теплопостачання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над питаннями формування ринкових відносин у галузі централізованого теплопостачання працюють такі вітчизняні та закордонні вчені, як З. Люльчак, Н. Хтей, Л. Акімова, В. Малафеев, М. Околюський, К. Замаш, В. Семьонов [1–6]. Так, В. Семьонов [4, с. 4–6] виділяє можливі моделі розвитку ринку теплової енергії у сфері централізованого теплопостачання відповідно до форми організації конкуренції; В. Малафеев, особливу увагу приділяє моделі єдиного закупівельника, принципом роботи якого є купівля на конкурсній основі теплової енергії і теплоносія та подальший продаж її споживачам на безальтернативній основі. Така схема особливо прийнятна для територій з холодним кліматом і відповідно великим соціальним значенням теплозабезпечення. У цих районах переважно немає дешевого газу, а граничні капітальні витрати теплової енергії на опалення 1 м² досить великі, що

відповідно передбачає високі витрати населення на оплату теплопостачання [2, с. 7–9].

Постановка завдання. Основним завданням нашого дослідження було обґрунтування доцільності запровадження конкурентного ринку у теплопостачанні.

Виклад основного матеріалу. Досвід розвинутих індустріальних західних країн переконує, що конкуренція, за її ефективного регулювання державою, стає легалізованим і цивілізованим видом боротьби підприємництва за існування, ключовим механізмом відбору в економіці держави. Отже, сучасне розуміння природної монополії надає змогу вводити той чи інший тип конкуренції для забезпечення ефективної роботи ринку, на якому підприємства – природні монополісти є основними гравцями, зокрема на ринку теплової енергії України та відповідних регіональних ринків [1, с. 137–138].

Європейський досвід показує, що одним із перспективних шляхів розвитку та підвищення ефективності систем теплопостачання є впровадження конкуренції в зазначеній сфері. Конкуренція часто сприймається частиною суспільства дещо в негативному значенні та асоціюється з активною боротьбою конкурентів за прибуток, які нехтують при цьому інтересами суспільства. Але конкуренція, що поставлена в законодавчі рамки, може стати рушієм для позитивних змін у теплопостачанні. На сьогодні більшість виробників і постачальників теплової енергії належать до комунальної чи державної форм власності. Ці організації поєднують виробництво, транспортування й постачання тепла, саме тому їх вважають монополістами в централізованому теплопостачанні (рис. 1).

Як паливо вони використовують найдорожчий з енергоносіїв – природний газ. Крім того, підприємства теплокомуненерго не зацікавлені у поліпшенні якості своїх послуг, оскільки для інших виробників вхід у цю галузь заблокований. На паливну складову, основну частку якої стано-

вить природний газ, з 2016 року припадає в Україні 84% тарифу на теплову енергію для населення. Частка відновлюваних джерел, а саме біомаси, у тепlopостачанні становить 2,6 %, натомість на природний газ припадає 90,5% (рис. 2).

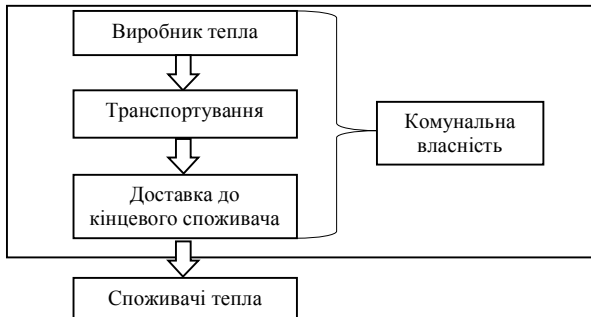

Рис. 1. Схема тепlopостачання на теперішній час.

Рис. 2. Структура виробництва енергії за видами палива.

Таке структурне співвідношення не відповідає світовим тенденціям, де відновлювані джерела займають значно більшу частку у загальній структурі виробництва енергії. У Європі функціонує цивілізований ринок теплової енергії. При цьому задіяна модель «єдиного покупця», за якою постачальник або ж оператор мережі купує тепло у різних виробників і продає його споживачам на рівних умовах (рис. 3). Ця модель працює так, що всі виробники теплової енергії продають тепло так званому оператору, компанії, яка обслуговує теплову мережу. Оператор виступає єдиним покупцем теплової енергії, яку він постачає кінцевому споживачу. Важливою умовою функціонування конкурентного ринку тепла є забезпечення вільного доступу незалежних виробників до теплових мереж.

За таким підходом передбачено, що оператор теплової мережі зобов'язаний під'єднати до теплових мереж установки всіх незалежних виробників тепла, за умови дотримання ними технічних вимог, а також якості й надійності виробництва і постачання.

Незалежні виробники теплової енергії переважно запроваджують котельні на біомасі для окремих об'єктів без приєднання до центра-

лізованого тепlopостачання. Досить розповсюдженою практикою є заміна на об'єктах бюджетної сфери окремих газових котелень котельнями на інших видах палива. В Україні немає прикладів роботи незалежних виробників тепла різних форм власності, які б працювали в одній тепловій мережі. Крім того, відсутні реальні приклади тепlopостачання на конкурентних засадах.

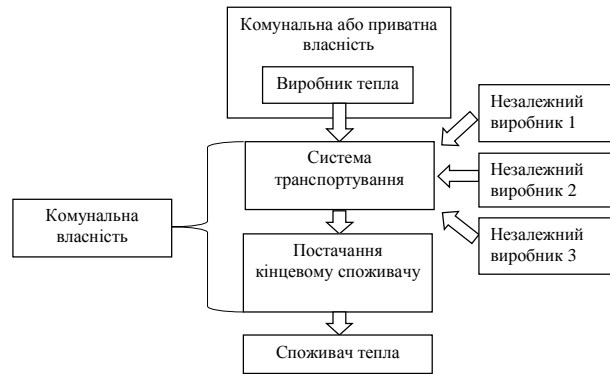

Рис. 3. Схема тепlopостачання в умовах конкурентного ринку.

Конкуренція в тепlopостачанні передбачає надання можливостей незалежним виробникам приєднуватися до існуючих теплових мереж. У такому разі власник теплових мереж стає оператором, який на конкурсній основі закуповує теплову енергію у незалежних виробників. Він на рівних умовах продає теплову енергію споживачам одного типу і відповідно несе відповідальність перед ними за якість тепlopостачання. При цьому оператор надає рівноправний доступ до мережі незалежним виробникам тепла. Отже, конкуренція є лише на стадії виробництва теплової енергії. Цей підхід відображає так звану модель єдиного покупця, яка широко реалізована у різних формах у більшості країн ЄС.

Основними перевагами від запровадження конкуренції на ринку тепла є:

- збільшення заміщення природного газу альтернативними джерелами енергії, у тому числі й біомасою, у сфері централізованого тепlopостачання;
- конкуренція виробників як передумова зниження тарифів на тепlopостачання;
- збільшення приватних інвестицій у галузі централізованого тепlopостачання;
- зростання попиту на біопаливо, а також інші альтернативні джерела енергії;
- створення нових робочих місць для забезпечення виробництва і заготівлі біопалива, а також випуску біоенергетичного устаткування;
- модернізація виробничої інфраструктури.

Необхідно зазначити, що існування конкуренції у теплопостачанні передбачено у вітчизняному законодавстві. У Законі України «Про теплопостачання» зазначено, що одним із принципів державної політики у теплопостачанні є «сприяння розвитку конкурентних відносин на ринку теплової енергії», а одним із ключових завдань, що регулюються державою в цій галузі, – «запобігання монополізації та створення умов для розвитку конкурентних відносин у теплопостачанні» [3].

Відповідно до цього Закону теплогенеруючі організації мають однакові права доступу до ринку теплової енергії та приєднання до місцевих та магістральних теплових мереж за умови виконання ними технічних вимог на приєднання. Якщо теплогенеруюче підприємство має технічні можливості, то організація, яка здійснює постачання тепла, не може відмовити йому у транспортуванні теплової енергії.

Висновки. У Європі протягом останнього часу у виробництві тепла стабільно зростає частка відновлюваних джерел енергії, переважно біопалива. Одним зі шляхів реалізації такої тенденції в Україні є запровадження конкурентного ринку теплової енергії. Конкурентні засади в теплопостачанні встановлені на рівні закону і формальних перешкод у нашій державі для них немає. Для

створення конкурентного ринку в зазначеній галузі потрібно змінити схему теплопостачання, передбачивши варіанти незалежних виробників. Це дасть змогу вітчизняним потенційним незалежним виробникам тепла долучитися до сфери централізованого теплопостачання. Створивши конкурентний ринок теплогенерації, ми зменшимо фінансування газового агресора, отримаємо дешевше тепло.

Бібліографічний список

1. Люльчак З. С., Хтей Н. І., Акімова Л. М. Засади формування конкурентних відносин на регіональних ринках теплової енергії системи централізованого теплопостачання. URL: http://vlp.com.ua/files/20_23.pdf (дата звернення: 20.02.2018).
2. Малафеев В. А. К вопросу о едином закупщике в теплоснабжении. *Новости теплоснабжения*. 2004. № 11. С. 7–10.
3. Про теплопостачання: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 28, ст. 373. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2633-15> (дата звернення: 20.02.2018).
4. Семенов В. Г. Конкурентный рынок тепловой энергии в централизованном теплоснабжении. *Новости теплоснабжения*. 2004. № 11. С. 4–6.
5. Okolski M. Jaki model rynku energii. Warszawa. 2001.
6. Zamasz K. Rynek usług ciepłowniczych w Polsce. *Gospodarka-Rynek-Marketing*. Rzeszow, 2004.

Станько Т.

КОНКУРЕНТНИЙ РИНОК У ТЕПЛОПОСТАЧАННІ

Досліджено питання формування ринкових відносин у галузі централізованого теплопостачання. Проведено аналіз досліджень вітчизняних і закордонних учених щодо зазначеної проблеми. У працях науковців наведені можливі моделі розвитку ринку теплової енергії у сфері централізованого теплопостачання відповідно до форми організації конкуренції. Зазначено, що конкуренція, поставлена у законодавчі рамки, може стати рушієм позитивних тенденцій у теплопостачанні. Представлено схему теплопостачання, яка є на теперішній час, та альтернативний варіант після запровадження конкурентного середовища у сфері теплопостачання. Наведено структуру виробництва енергії за видами палива, а саме природного газу, вугілля, АЕС, нетрадиційних та відновлюваних видів енергії. Згідно зі схемою теплопостачання, яка існує на сьогодні в Україні, переважна більшість виробників і постачальників теплової енергії належить до державної або комунальної форм власності. Ці організації є монополістами, оскільки поєднують виробництво, транспортування і постачання тепла. З огляду на те, що входження в галузь є заблокованим, підприємства теплокомуненерго не є зацікавлені у підвищенні якості своїх послуг. При цьому вони використовують найдорожчий енергоносіє – природний газ. Натомість пропонуємо запровадити модель «єдиного покупця» у сфері теплопостачання. Суть моделі полягає в тому, що виробники теплової енергії продають її єдиному покупцю, а саме – компанії, яка обслуговує тепломережі. Така компанія у свою чергу постачає теплову енергію кінцевому споживачеві. Крім того, ключовою умовою конкуренції на ринку тепла є необмежений доступ незалежних виробників до теплових мереж. Обґрунтовано основні переваги від запровадження конкуренції на ринку тепла. Зазначено також, що відповідно до законодавства України теплогенеруючі організації мають рівні права щодо приєднання до теплових мереж і транспортування зазначеного виду енергії. Зроблено висновки щодо доцільності й перспективності створення конкурентного ринку у теплопостачанні України.

Ключові слова: біопаливо, конкуренція, монополія, теплопостачання.

Stanko T.

COMPETITIVE MARKET FOR HEAT SUPPLY

The paper studies the issues of formation of market relations in the sphere of district heating. In the article the analysis of researches of domestic and foreign scientists in regard to the above issues. The works of scientists shows the possible model of development of market of thermal energy in district heating sector according to the form of organization of competition. In the paper it notes that the competition set out in the legislative framework can become the driving lever of positive trends in the heat. The scheme of heat supply, which is currently alternative after introduction of a competitive environment in the sphere of heat supply. The structure of energy production by types of fuel, namely natural gas, coal, nuclear, alternative and renewable energy. According to the heating circuit, which exists today in Ukraine the vast majority of manufacturers and suppliers of thermal energy belong to the state or municipal ownership. These organizations are monopolies, as combine production, transportation and supply of heat. Due to the fact that the entry into the industry is blocked, the enterprises Teplokommunenergo not interested in improving the quality of their services. It uses the most expensive energy source - natural gas. Instead, this paper proposes to introduce the model of "single buyer" in the heating sector.. the Essence of this model is that heat producers sell it to one buyer, namely the company, which serves the heating system. This company, in turn, delivers thermal energy to the end user. In addition, a key condition of competition in the market of heat there is unrestricted access of independent producers to heat supply networks. The main advantages of introducing competition in the heat market. Also pointed out that according to Ukrainian legislation, heat-generating organization shall have equal rights with regard to joining the heat network and transportation of the above mentioned modes of energy. Conclusions on the feasibility and prospects of creation of a competitive market in heat supply of Ukraine.

Key words: biofuels, competition, monopoly, heat supply.

Стаття надійшла 28.02.2018.